

ONDERZOEK ONPARTIJDIGHEID VRT – OPVOLGINGSINTERVIEWS MET EXPERTEN (UNIVERSITEIT ANTWERPEN)

SAMENVATTING

CONTEXT

In dit rapport worden de resultaten voorgesteld van een opvolgingsstudie over de onpartijdigheid van de Vlaamse publieke omroep, VRT, bij zowel radio, televisie als online content, dit op vraag van de studiedienst en Raad van Bestuur van VRT. Deze studie vertrekt van de synthesenota van een voorgaand onderzoek naar de onpartijdigheid van VRT en puurt deze synthesenota verder uit aan de hand van opvolgingsinterviews met experts, waarbij eveneens de onpartijdigheid van VRT wordt beoordeeld op basis van specifieke cases.

Doelstellingen van het onderzoek

Het onderzoek heeft twee grote doelstellingen. De eerste doelstelling is om, via een discussie met de experts, de synthesenota verder te verfijnen en scherp te stellen. De tweede doelstelling is om, via een discussie met de experts, inzicht te verwerven in de mate waarin en manieren waarop VRT momenteel in de berichtgeving op al haar platformen onpartijdigheid weet te bereiken.

Wat de eerste doelstelling betreft, hebben we een aantal kritische opmerkingen met betrekking tot de synthesenota voorgelegd aan de experts. Op basis van deze reacties is de synthesenota verder verfijnd en scherp gesteld.

Wat de tweede doelstelling betreft analyseren we de doorslaggevende aspecten van voorbeelden van goede en minder goede voorvallen van onpartijdigheid in de VRT berichtgeving die experts bespreken. Daarnaast brengen we in kaart welke argumenten de experts aanwenden om hun evaluatie van onpartijdigheid van de VRT te onderbouwen. We verzamelen ook de eventuele suggesties ter verbetering van de ondervraagde experts en geven aan in welke mate deze oefening een verdere aanpassing van de synthesenota suggereert. Voor deze doelstelling werden enkele specifieke cases van VRT content besproken met de experts en gingen we verder in op de manier waarop de experts de (on)partijdigheid van de cases beoordelen. (...)

Tot slot kregen de experts de kans om nog algemene opmerkingen te formuleren over de onpartijdigheid van VRT, zowel op vlak van radio, televisie als online.

ALGEMENE CONCLUSIES & SUGGESTIES

De experts zijn het erover eens dat het cruciaal is voor de mediawerkers bij VRT om kritisch te zijn en bewust van de eigen meningen en vooronderstellingen en daarover te reflecteren, zowel individueel, maar zeker ook in teamverband. Men moet zich er ook van bewust zijn dat nieuwswaarde een contextueel begrip is, waarover ook gereflecteerd dient te worden. Men moet niet zomaar luisteren naar wat het publiek wil of wat het meest sensatie oproept.

De experts merken echter op dat men ook niet naar een toestand moet gaan waarbij het zich vertaalt naar angst om bepaalde thema's aan te snijden of naar extreme politieke correctheid.

Een expert haalt aan dat snelheid belangrijk is voor een mainstream medium, maar dat men altijd moet afwegen en een snelle onpartijdigheidstoets dient te doen. De mediawerkers moeten zich er ook meer bewust van zijn dat zij een belangrijke rol spelen bij het bepalen van de publieke opinie en politieke agenda. Een goede deontologische opleiding is van cruciaal belang voor mediawerkers. Daar moeten zij intern in teamverband leren discussiëren en debatteren over hun werk, zodat er sprake is van voldoende zelfreflectie. Zij moeten zich bewust zijn van hun mogelijke invloed en van het feit dat zij de informatie brengen en de anderen – experts – de duiding en opiniëring voor zich dienen te nemen. Men kan ook leren van de *best practices* van het buitenland.

De experts zijn het erover eens dat VRT voldoende expertise in huis moet hebben of aan bod moet laten komen in de content, zowel op radio, televisie als online. Deze experts kunnen duiding en context geven, iets wat cruciaal is in het kader van streven naar onpartijdigheid of terughoudendheid, zeker bij complexe, internationale thema's.

Men is het er ook over eens dat mediawerkers zich zeer bewust moeten zijn van de keuze van experts en men niet steeds dezelfde dient te nemen. Als men journalisten als expert aanstelt op basis van hun ervaring en kennis van een specifiek domein, moeten ook de journalisten hun bronnen duidelijk weergeven bij hun argumenten en visies.

Wat de verschillende platformen betreft, meent een expert dat men op radio de regels van onpartijdigheid of terughoudendheid verfijnder naleeft. Hij zou echter graag onderzoek zien om hier een vergelijking te kunnen maken. Daarnaast wijst deze expert ook op het belang van een vergelijking met het buitenland op vlak van duiding, debat en opiniëring. Hij meent dat dit veel meer aan bod komt in het buitenland, maar zou dit graag onderzocht zien.

Tot slot stellen de experts dat VRT het goed doet op dit vlak, maar dat er zeker nog werkpunten zijn. Belangrijk is dat VRT naar de toekomst kijkt: hoe zal men omgaan met de verschillende groepen in de multiculturele samenleving?

Wat het vervolgtraject van dit onderzoek betreft, stelt één expert voor om veel eerder in het proces een dialoog op te bouwen met de journalisten zelf. Zij dienen eerst zelf dit debat te voeren en dat kan dan verder onderzocht worden in de verschillende stappen.

SYNTHESENOTA

Op basis van dit onderzoek is er een nieuwe versie van de synthesenota opgemaakt, waarin verschillende elementen uit de interviews opgenomen zijn:

De publieke omroep dient te streven naar onpartijdigheid en objectiviteit, maar mediawerkers moeten zich ervan bewust zijn dat deze idealen nooit bereikt kunnen worden. Bij het streven naar die onpartijdigheid en objectiviteit zijn de volgende termen belangrijk: terughoudendheid, integriteit, zorgvuldigheid, afstandelijkheid, pluriformiteit, diversiteit, professionaliteit, betrouwbaarheid. Hierbij is het cruciaal dat de mediawerkers met elkaar in discussie gaan over de definitie van deze termen, zodat ieder van hen weet waarover het precies gaat. Volgens de experts gaat het hierbij om “het zo juist mogelijk reflecteren van de complexiteit van de samenleving.” Daarbij is het essentieel dat mediawerkers zich ervan bewust zijn dat ze zelf niet neutraal kunnen zijn, aangezien ze onvermijdelijk zelf bepaalde meningen hebben. Het is dan ook belangrijk dat men hierover reflecteert en in discussie gaat met elkaar zodat deze meningen of visies niet doorwegen in het werk.

Onpartijdigheid is dus geen bereikbaar einddoel en mag dan ook niet als dusdanig worden vooropgesteld, onpartijdigheid gaat meer over het proces van het bewust omgaan met meningen en opinies. Dus: een publieke omroep kan niet absoluut onpartijdig zijn, maar moet wel aandacht hebben voor verschillende meningen en opinies en deze op een deskundige manier duiden en kaderen met als uiteindelijk doel het creëren van begrip voor (het waarom van) bepaalde opinies en van dialoog tussen mensen en groepen met verschillende opinies. In die zin heeft onpartijdigheid te maken met het creëren van omstandigheden waarbinnen uiteenlopende meningen aan bod kunnen komen en deskundig gekaderd kunnen worden zodat de mediagebruiker niet alleen geïnformeerd wordt over het bestaan van verschillende meningen maar ook de achterliggende redenen van die meningen kan begrijpen.

Dit kadert als vanzelfsprekend binnen de bredere ethiek en deontologie van journalistiek en de publieke omroep, waarbij men in de regel voorzichtig is in het kader van professionalisme (cf. Code van Bordeaux). Daarnaast heeft VRT een verantwoordingsplicht eigen aan de publieke omroep.

De publieke omroep moet zowel op individueel als collectief vlak streven naar onpartijdigheid of terughoudendheid. Hier moeten zowel individuele mediawerkers als redactieteams aan werken en moet men dit bekijken op niveau van individuele programma's en het geheel van de publieke omroep content (over alle platformen heen).

Daarbij moet er een onderscheid gemaakt worden tussen informatie – waarbij journalisten de facto moeten streven naar onpartijdigheid -, duiding – waarbij een weloverwogen selectie van experts de situatie diepgaand uitlegt en de context verduidelijkt – en opiniëring – waarbij een weloverwogen selectie van experts of andere niet-journalisten diverse opinies weergeeft, gestaafd door argumentatie. Dit onderscheid is vaak niet evident aangezien het hier eerder om een continuüm gaat, maar toch moet men trachten om aan het publiek duidelijk te maken of het hierbij om informatie, duiding of opiniëring gaat.

Het streven naar onpartijdigheid, objectiviteit of terughoudendheid kan men als volgt definiëren:

Bewust en verantwoord omgaan met alle opinies in de Vlaamse publieke ruimte door deze de nodige context te geven en hen het nodige gewicht toe te kennen.

Deze omschrijving bevat 4 elementen die verduidelijking behoeven:

Bewust en verantwoord omgaan:

- Onpartijdigheid of objectiviteit is het (onbereikbare) ideaal, het streven naar of de weg die wordt afgelegd gaat over het maken van weloverwogen keuzes, van bewust(er) omgaan met media-inhoud, van openheid en transparantie geven over gemaakte keuzes en vergissingen.
- Mediawerkers moeten zich bewust zijn van hun eigen subjectiviteit en zich terughoudend opstellen bij onderwerpen waar ze zelf te dicht bijstaan. Mediawerkers geven best, zeker intern, openheid over hun eigen betrokkenheid zodat het mediabedrijf via interne mechanismen voor de nodige *checks and balances* kan zorgen, zoals inhoud laten toetsen door mediawerkers met andere opinies of betrokkenheden.
- Opinies zitten verborgen in alle media-inhoud en het concept van de ‘onpartijdigheid’ en het proces dat daaraan vasthangt moet/mag dus niet het exclusieve domein zijn van nieuwsredacties.

Alle opinies:

- Er moet ruimte zijn voor alle opinies, binnen de grenzen van de wet, wat niet betekent dat alle opinies op dezelfde manier aan bod moeten komen.
- Ruimte bieden aan alle opinies betekent niet noodzakelijk hetzelfde als een stem geven aan alle opiniemakers. Zeker voor gevoelige of extreme opinies kan het wenselijk zijn om die op een gefilterde wijze aan bod te laten komen in plaats van de betreffende opiniemaker rechtstreeks aan het woord te laten.
- Voor i.h.b. de politieke opinies moet de grootst mogelijke openheid aan de dag worden gelegd. Voor een goed functionerende democratie is het van cruciaal belang dat burgers op de hoogte zijn van alle zich aandienende politieke opinies, hoe extreem of onrealistisch of onzinnig deze ook kunnen zijn.

De nodige context:

- Openstaan voor alle meningen betekent niet dat tegengestelde meningen continu met elkaar moeten worden geconfronteerd. Al te vaak wordt onpartijdigheid herleid tot het aan bod laten komen van de tegenopinie, maar zeker bij meningen die breed gedragen en aanvaard worden, is dat niet altijd relevant. Het op een deskundige wijze geven van context is een grotere bijdrage aan de onpartijdigheid dan het aan bod laten komen van woord en wederwoord.
- Mogelijk belangrijker dan de opinie zelf, zijn de argumenten die de opinie onderbouwen. Enkel door voldoende aandacht te hebben voor de argumenten en door deze kritisch te (laten) toetsen, kunnen mediagebruikers de opinies begrijpen en gebruiken. Daarbij dienen mediawerkers zich zeer bewust te zijn van hun woordkeuze en framing. Vooringenomenheid moet met andere woorden vermeden worden. Echter, men moet ook vermijden om in een situatie van extreme politieke correctheid te verzeilen.
- Sommige opinies verdienen meer context dan andere. Vooral met extreme opinies of opinies die ingaan tegen een bepaalde consensus moet voorzichtiger worden omgesprongen en is het geven van context en gewicht (en van mogelijke tegenopinie) belangrijker.
- Mediawerkers, en zeker journalisten, kunnen zelf context geven aan opinies maar bezitten daartoe best zelf een expertise die niet breed betwist wordt of doen, bij gebrek aan eigen expertise, een beroep op de erkende expertise van te differentiëren derden die op een zeer bewuste manier geselecteerd worden. Mediawerkers kunnen niet zomaar zichzelf bombarderen tot deskundige, maar moeten als dusdanig erkend worden door een bredere groep op basis van hun jarenlange ervaring en expertise. In dit geval is het essentieel dat de rol van de mediawerker verduidelijkt wordt: spreekt hij/zij als stem van de publieke omroep of als individueel expert? In het eerste geval moet men zich beperken tot informatie, in het tweede geval is duiding mogelijk als men de rol als expert expliciet maakt naar het publiek toe. Daarbij moet de mediawerker zich steeds bewust zijn van diens statuut als journalist van de publieke omroep en moet men oppassen dat men geen vedettestatus krijgt.

Het nodige gewicht:

- Sommige opinies hebben meer gewicht dan andere, ofwel omdat ze door meer mensen worden gedeeld ofwel omdat ze het resultaat zijn van een zekere deskundigheid. Het aantal mensen dat een opinie deelt is zeker niet het enige criterium om een zeker gewicht toe te kennen aan een opinie, de mate waarin de opinie onderbouwd en beargumenteerd kan worden is evenzeer belangrijk.
- Gewicht heeft ook te maken met de relevantie die de opinie in kwestie op dat moment heeft.